

מבט מבס"א

מרכז בגין-סאדאת לחקרים אסטרטגיים

סחיטה בהסכמי שלום

מאת האלוף (מיל") גרשון הכהן

מבט מבס"א מס' 1,590, 31 במאי 2020

תקציר: במשך שנים ניצלו מצרים וירדן את הסכמי השלום כמנוף סחיטה להרתעת ישראל ממימוש אינטרסיה הביטחוניים והמדיניים תוך יצרית דינמיקה של "דו-קיום בשלום תחת דמי חסות". בצומת הדרכים בו ניצבת כעת ישראל, בצל איומים מצד מנהיגי האזור, הכרעה ישראלית עצמאית לקידום אינטרסיה הריבוניים היא לא פחות מהכרזת עצמאות.

בנאומים שנשאו שר הביטחון בני גנץ ושר החוץ גבי אשכנזי בטקס כניסתם לתפקיד, הצהירו השניים נאמנות לדרך השלום. "אני מחויב לעשות את כל שניתן לקידום של הסדרים מדיניים ולחתור לשלום", הבהיר השר גנץ, ואילו השר אשכנזי אמר: "תוכנית השלום של הנשיא טראמפ היא הזדמנות היסטורית... היא תקודם באחריות ובתיאום עם ארה"ב, תוך שמירה על הסכמי השלום".

אלמלא ההקשר הפוליטי הייחודי, על רקע המחלוקת בסוגיית החלת הריבונות, לא היה בדיבור על הסכמי השלום יותר ממסר שגרתי ראוי. אלא שלאור אזהרות המלך עבדאללה וראש הרשות הפלסטינית אבו מאזן כי מפני צעדים ישראליים, ולנוכח המחלוקת הישראלית בסוגיה, יש לדברים משמעות מיוחדת. מדובר במעין התחייבות להתניית צעדי ישראל להחלת הריבונות בהסכמה אזורית.

אין חולק על כך שחתימה לשלום היא מטרה ראויה. התמונה נעשית מורכבת כשמתבוננים בדפוסי היישום של הסכמי השלום בין ישראל לבין שכנותיה. בדינמיקה שהתפתחה מזכירה ההתנהלות כלפי ישראל לא פעם היגיון של הענקת "שלום" תמורת דמי חסות. התפקיד שממלאת הממלכה ההאשמית בשמירת השקט בגבול הארוך עם ישראל הוא מבורך וראוי להכיר בערכו. אולם כאשר מומחים ליחסי ישראל-ירדן ממליצים לישראל להימנע בשל כך מצעדים למימוש אינטרסיה הביטחוניים בבקעת הירדן שמא תאבד את הישגי השלום, הם מתקרבים לדינמיקת סחיטה במערכת הזיקות שבין נותן חסות לבין מקבל חסות.

מדינות המתקיימות בשלום – מן הראוי שתתחשבנה זו בזו. אלא שחובת ההתחשבות ההדדית, כפי שמתאפיינת בהסכמי השלום בין ישראל לבין ירדן ומצרים, רחוקה מסימטריה. מראשית המשא ומתן לשלום עם מצרים נדרשה ישראל לפתרון הסוגיה הפלסטינית כתנאי קריטי. ואמנם, בכירי משרד החוץ הישראלי ופרשנים שונים מסבירים את השלום הקר עם מצרים באי-מילוי-לכאורה של ההתחייבות הישראלית בהקשר הפלסטיני על אף שהיה זה יאסר ערפאת שדחה בשאט נפש את בקשתו של הנשיא קרטל להצטרף לשיחות האוטונומיה בהשתתפות ישראל, מצרים, וארה"ב. מצב דומה מתקיים בהתנהלות השלום מול ירדן.

הסכמי השלום העניקו לירדן ולמצרים מנוף השפעה ולחץ להגבלת יכולתה של ישראל למימוש אינטרסיה בירושלים, ביהודה ושומרון ובבקעת הירדן. עוד בהתגבשות הסכמי קמפ דייוויד ב-1978 התריע יגאל אלון מפני הסיכון הטמון בהתניית השלום הישראלי-מצרי בהתקדמות במישור הפלסטיני ותבע לנתק כל תלות בין שני התהליכים: "מה יקרה אם הצד הערבי בכינון האוטונומיה יציג תנאים שישראל לא תוכל לקבלם? הלוא בכך מבקשת מצרים לשמור לה אופציה מפורשת להתחמק מהנורמליזציה".

במשך שנים רבות לפני הסכם השלום עם ירדן (1994) העניקה ישראל סיוע חיוני לקיומו של המשטר ההאשמי, החל באספקת מידע מודיעיני וסיוע דיפלומטי חיוניים וכלה מהרתעת סוריה מפלישה כוללת לירדן במהלך אירועי "ספטמבר השחור" (1970). רבים ממרכיבי סיוע חשאי זה נמשכים ביתר שאת בעידן השלום הרשמי, בנוסף לתמורות גלויות בלתי מבוטלות כהספקה קבועה של מאה מיליון קוב מים בשנה. במילים אחרות, הפיכת השלום הישראלי-ירדני ל"דו-קיום תחת דמי חסות" אינו נובע מהיעדר סימטריה בתמורה שמניב ההסכם לכל אחת מהמדינות אלא מהפעלתו על-ידי עמאן - החלשה בהרבה שבין השתיים - כמנוף סחיטה להרתעת ישראל ממימוש אינטרסיה הביטחוניים והמדיניים, והסכנתן של ממשלות ישראל לסחטנות זו.

בצומת הדרכים בו ניצבת כעת ישראל, בצל האיומים מצד מנהיגי האזור, הכרעה ישראלית עצמאית לקידום אינטרסיה הריבוניים היא לא פחות מהכרזת עצמאות.

גירסה מוקדמת של המאמר התפרסמה בישראל היום ב-20.5.2020

* אלוף (מיל') גרשון הכהן הוא עמית מחקר בכיר במרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים. שירת בצה"ל במשך ארבעים ושתיים שנים. פיקד על חיילים בקרבות מול מצרים וסוריה. לשעבר מפקד גיס ומפקד המכללות הצבאיות.